

Türk Edebiyatında Ramazan

– M.Nihat Malkoç · 09 Nisan 2024

M. NİHAT MALKOÇ

Edebiyat ve hayat yapışık ikizler gibidir. İnsanı ilgilendiren her şey edebiyatı da ilgilendirir. Hayatta ne yaşıyorsa o, bir şekilde edebiyata da yansır. Edebiyatı hayattan soyutlayamazsınız. İster şiir olsun, isterse roman veya başka türler; bunların hemen hepsi hayattan izler taşır. Hayat edebiyatı da içine alan geniş bir dairedir. Bunun yanında edebiyat da hayata tutulan aynadır. O aynada hayatın söz kalıbına dökülmüş halini görürüz.

Edebiyatımızda Ramazan konusu geniş bir biçimde yer almıştır. Çok köklü bir tarihî geçmişi olan Türk edebiyatı bu temayı da yaygın bir şekilde ele almıştır. Ramazan konusu ağırlıklı olarak şiirimizde işlenmiştir. Türk Edebiyatı'nda on beşinci yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan Ramazan şiirleri, 18. yüzyılda yoğunluk kazanmış, değişik nazım şekilleriyle kaleme alınarak günümüze kadar devam etmiştir. Ramazan temalı şiirler, eskisi kadar olmasa da bugün de yazılmaya devam ediliyor.

Divan ve Halk edebiyatlarında 15. yüzyıldan beri Ramazan hem dini ve manevi yönüyle hem de mizahi yönüyle işlenmiş, bu çerçevede çok geniş ve canlı bir kültür dünyası meydana getirilmiştir. İbadet yönünün yanında iftar, sahur ve bayramıyla da insanlar üzerindeki etkisi, bazen hayal ve mizah unsurlarıyla birlikte ele alınmıştır. Ramazan, klasik edebiyatımızda da önemli bir yer tutmuştur. Divan edebiyatı şairlerinin, ramazan ayının gelişini kutlamak için yazdıkları ve devlet büyüklerine sundukları kasidelere "ramazaniye" deniliyordu. Bu kasidelerde ramazan bahsi giriş bölümünde ele alınıp işleniyordu. Örnek bir ramazaniyeden küçük bir kısmı dikkatinize sunuyorum:

"Bu aya hürmet olunur / Herkese izzet olunur

Ramazana mahsus şeydir / Fakire ihsan olunur."

Edebiyatımızda Ramazan konusunu ele alan diğer bir tür de manilerdir. Konusu Ramazan olan maniler miktar olarak diğer edebî türlerden çok daha fazladır. Ramazan manileri diğer maniler gibi anonimdir. Hiçbirinin altında yazarın ve söyleyenin adı yer almaz. Muhteva açısından derinlik arz etmezler, anlamları sığdır. Halka hitaben söylendikleri için görünen anlamları esastır, şiirsel derinlikleri yoktur. Bu manzumelerde imge yoğunluğu bulunmaz. Ramazan manilere şu örnekleri verebiliriz:

"Hakk'ın bize ihsanısın / Hem ayların sultanısın

Sen bir saadet kânısın / Ey mâhı sultan merhaba

Kavuştuk Ramazan'a, / Hem de büyük ihsana,

Bu ayda oruç tutmak, / Huzur verir insana"

Edebiyatımızda pek çok şair ve yazar, ramazanın gelişini büyük bir iştiaqla beklemiş ve onu özlem dolu şiirlerle karşılamıştır. Fakat inanç zayıflığı içerisinde bataklıklarda debelenenlerin bu ayın gelişine birlikte keyifleri kaçmıştır. Orucun manevi ağırlığı onları ezmiştir. Yahya Kemal bir şiirinde ramazana dair duygularını şöyle kelimelelere döker:

“İftardan önce gittim Atik-Valde semtine,
Kaç defa geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler. Fakat Ramazan mâneviyeti
Bir tatlı intizara çevirmiş sükûneti”

Ramazanın konu olarak işlendiği bir diğer edebi tür de fıkralardır. Bektaşî fıkralarına baktığımızda bunlarda ramazanın ağırlıklı olarak işlendiği görülür. Fakat fıkralarda ramazanın manevi ağırlığına zarar verilmez. Bizim bilge Nasreddin Hocamız da fıkralarında ramazana değinmiştir. Bu fıkralarda ölçü ve üslup dini duyguları asla rencide etmemiştir.

Eskiden televizyonlara mahkûm değildik. Ramazan gecelerinde zamanı faydalı ve eğlenceli geçirmek için Karagöz, meddah, ortaoyunu gösterileri yapılmıştır. Bu Oyunlarda ramazan bahsine genişçe yer verilmiştir. Artık geride kalan o günleri özlemle anıyoruz.

Maneviyatı güçlü şair ve yazarlar; eserlerinde ramazanın gelişinden duyulan sevinci, bu ayın bitişinden dolayı hissedilen hüznü, Kadir gecesinin kıymetini, iftar ve sahuruları, çocukluklarında geçirdikleri ramazanları konu olarak ele alıp işlemişlerdir. Bu şair ve yazarlar arasında Sabit, Nazım, Enderunlu Fazıl, Enderunlu Vasıf, Sururi, Nedim, Koca Ragıp Paşa, Leyla Hanım, Edirneli Kânî, Enderunlu Vasıf, Şeyh Galib, Sümbülzade Vehbi, Eşrefoğlu Rumi, Şeyh Üftade, Niyazi Mısri, Aziz Mahmud Hüdayi, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Mehmet Lütfi, Bursalı İsmail Hakkı, Ahmet Rasim, R. Cevat Ulunay, Ruşen Eşref Ünaydın, Halit Fahri Ozansoy, Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Necip Fazıl Kısakürek, Samiha Ayverdi ve Sezai Karakoç isimlerini sayabiliriz.

Ramazana dair hatırası olmayan yok gibidir. Edebiyatçılarımız da bu mübarek aya dair hatıralarını değişik zamanlarda dile getirmişlerdir. Bununla ilgili olarak Refik Halit Karay'ın 'Eski Zamanlarda Ramazan Hazırlığı', Ercüment Ekrem Talu'nun 'Birinci Gün', Samiha Ayverdi'nin 'İbrahim Efendi Konağında Ramazan Hazırlıkları', Abdülbaki Gölpınarlı'nın 'Eski Ramazanlar', Yahya Kemal Beyatlı'nın 'Kandiller Yanarken', Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'İbadette Cuşuş', Musahipzâde Celâl'in 'Şeker Bayramı' isimli nefis yazıları muhakkak okunmalıdır. Gönül dünyamız o güzel hatıralarla beslenmelidir.

Romanlarımızda, hikâyelerimizde ve bir kısım tiyatro metinlerinde ramazanın manevi atmosferine temas edilmiştir. Bugünkü şair ve yazarlarımız da ramazan konusunu gerek şiirlerinde gerekse roman ve hikâyelerinde ele alıyorlar. Fakat bu eserlerde yaşamakta olduğumuz ramazanlardan ziyade, daha çok eski ramazanlara nostaljik(özlemlî) bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Çünkü geçen zamanla birlikte pek çok şeyimiz gibi, ramazanlarımız da heyecanını kaybetmiş, bilinçli bir şekilde yozlaştırılmıştır. Eski ramazanları özlüyoruz.